

I

HISTORIAN TIEDON LUONTEEN OPETTAMINEN

TOLLUNDIN MIES

Koululainen historiantutkijana

Tollundin mies on luokkahuoneessa toteutettava harjoitus, jonka tavoite on valaista oppilaalle historiallisen tiedon syntyä ja luonnetta. Historiallinen tieto perustuu lähteisiin, niiden tulkintaan ja tulkintojen pohjalta kirjoitettavaan kertomukseen.

Oppikirja antaa yleensä valmiin kertomuksen tapahtuneesta. Ilman lähteiden, dokumenttien, kohtaamista ja omakohtaista tulkintaa oppilaalle jää helposti kuva historiasta kirjojen valmiina kertomuksina. Hän ei silloin ole valmistautunut kohtaamaan muuttuvia ja vaihtoehtoisia kertomuksia.

Tollundin mies on muokattu brittiläisestä *Schools History* -hankkeesta, joka 1980-luvulla lähti tarpeesta perustaa opetus historiallisen tiedon luonteen tarkastelulle. Opetussuunnitelma jäseneltiin käsitteiden lähde, syy ja muutos varaan. *Tollundin mies* oli osa lähteiden luonnetta ja tulkintaa käsittelevää kokonaisuutta. Sen opiskeluun uhrattiin yläasteen alussa monta viikkoa. Nyt muokattuna esitettävä harjoitus on toteutettavissa 2–4 oppitunnissa. Harjoitus sopii erikäisille opiskelijoille noin 10-vuotiaista ylöspäin. Opettaja muokkaa sen toteutusta ikäkauden edellytysten mukaan.

Tollundin miehen aineiston ääressä koululainen toimii salapoliisin tavoin. Hän lähtee liikkeelle todisteesta, joka herättää kysymyksiä, ja etsii lisää johtolankoja. Useimmitenhan historioitsija toimii päinvastoin: hänellä on mielessään kysymys ja hän lähtee etsimään vastausta varten todistusaineistoa. *Tollundin mies* vastaa harjoituksena kuitenkin nuoren opiskelijan tilannetta: hänellä ei ole mielessään valmiita kysymyksiä, vaan hän tarvitsee virikkeitä niiden syntymiseen.

Historiallinen lähde

Tollundin miehen tapauksen selvittämiseksi nuori tutkija saa käyttöönsä joukon havainnollisia ja konkreettisia lähteitä. Niitä ovat valokuvat varhaisen rautakauden suomuumiosta, muumiota tutkineiden lääkärin ja kemistin raportit ja lopuksi kirjoitettu aikalaislähde, Tacituk-

sen kertomus pohjoisten germaanien elintavoista. Lisäksi nuori tutki- ja saa käyttöönsä lyhyet kuvaukset kahdesta muualta Pohjois-Euroopasta löytyneestä vastaavanlaisesta muumiosta.

Valokuvat (kuvat 1 ja 2) korvaavat arkeologisen esinelöydön. Tolundin mies toki on olemassa, nimittäin Tanskassa Jyllannin Silkeborgin museossa. Kuvat ovat kuitenkin muumiomaisessa kaameudessaan tarpeeksi mieltä kiinnostavia, niistä löytyy runsaasti johtolankoja eikä niissä ole paljonkaan epäoleellisia yksityiskohtia. Ne ovat näin nuorelle tutkijalle oivallisia lähteitä ja luokkahuonekeskustelulle toimivia pohja-aineistoja. Harjoituksen myöhemmässä vaiheessa esitettävät muita löytöjä esittävät kuvat (kuvat 3 ja 4) antavat oppilaille tilaisuuden tarkistaa ja vahvistaa johtopäätöksiään.

Lääkärin ja kemistin raportti paljastaa muumion hautautumisajan, henkilökohtaisen iän ja terveydentilan ja avaintodisteeksi paljastuvan vatsansisällön. Raportti toimii ikään kuin kuolemansyntyntutkijan aineistona. Se vastaa kysymyksiin, joita valokuvat herättivät. Lääketiede ja kemia toimivat näin historian aputieteinä. Raportti on yleiskielinen ja yleistajuinen, joten se aukenee vaivatta jokaiselle.

Tacituksen kertomukset toimivat kolmannen tason todistusaineistona. Ne auttavat sijoittamaan valokuvista samoin kuin lääkärin ja kemistin raporteista tehtyjä tulkintoja ajallisiin ja paikallisiin yhteyksiinsä. Näin tutkija voi joko vahvistaa, tarkistaa ja myös kyseenalaistaa tulkintojaan. Tacituksen tekstit, jotka viittaavat kahteen erilaiseen tulkinnan suuntaan, myös sopivasti hämmentävät tutkijaa. Kuten yleensäkin tutkimuksessa, uusi todistusaineisto pakottaa uudelleen arvioimaan omia päätelmiä.

Roomalaisen upseerin ja kirjailijan Tacituksen kertomukset on valittu aineistoksi, koska ne ovat aikalaislähteitä. Tanskan varhaisesta rautakaudesta on toki valmiita ja ajanmukaista viime vuosikymmenien historiankirjoitusta. Sitä ei kuitenkaan käytetä, koska harjoituksessa halutaan antaa kuva historian perustumisesta alkuperäislähteisiin. Tacitus otti osaa Germaaniaan suuntautuneeseen sotaretkeen, joten hänen voi olettaa välittävän ensi käden tietoa. Teoksessaan *Germaania* hän mainitsee erikseen, milloin kertomus ei perustu hänen omaan kokemukseensa. Hänen kertomuksiaan voi näin ollen pitää aitoina, vaikkakin huomattavin varauksin. Ulkopuoliset havainnot eivät aina perustu havaitun ymmärtämiseen.

Tulkinta ja päättely luokkahuoneessa

Yleistä

Aineistosta päättelyn suhteen luokkahuoneessa kannattaa noudattaa hitaasti kiiruhtamisen sääntöä. Varsinkin lähteiden määrän kasvaessa oppilaan pöydällä hänen mielensä tarvitsee aikaa uusien havaintojen vertaamiseen ja arvioimiseen.

Lähteet annetaan oppilaille portaittain, ensin Tollundin miehen valokuvat, sitten lääkärin ja kemistin raportit ja mieluiten vasta seuraavalla tai kolmannella tunnilla Tacituksen kertomukset ja muiden vastaavanlaisten arkeologisten löytöjen kuvat.

Tehtävänannon on hyvä olla mahdollisimman väljä. Esimerkiksi valokuvista voi aluksi kysyä yksinkertaisesti:

- Mitä mielenkiintoista näet kuvassa?

Vasta keskustelun jälkeen edetään kysymykseen:

- Mitä arvelet miehelle tapahtuneen?

Opettaja kerää esim. taululle, erilaiset oletukset kuten ”murha”, ”rangaistus”, ”nälkään kuoleminen” jne. sekä kutakin oletusta tukevat havainnot. Taulukkoa lisätään ja muutetaan uusien lähteiden ja osallistujien kriittisten huomautusten pohjalta.

Seuraavassa annetaan perusmalli harjoituksen etenemiselle luokkahuoneessa. Hyviä muunnelmia perusmallista voi hyvin kehittää, kunhan pidetään kiinni harjoituksen kohteena olevan aineiston perusvahvuudesta, nimittäin siitä, että se tekee mahdolliseksi oppilas-keskeisen etenemisen. Lähteet ovat omiaan herättämään vilkasta keskustelua, kunhan oppilaat saavat siihen ajan ja tilan. Oppilaiden omat havainnot, päätelmät ja selitykset vievät harjoitusta eteenpäin.

I vaihe: Tollundin miehen muumion tutkiminen valokuvista

Pohjatiedoksi opettaja kertoo, miten Tollundin mies, suomuumio, löytyi.

Kaksi maanviljelijää oli nostamassa hakulla polttoturvetta suosta Tollundin kylän lähellä Jyllannissa vuonna 1952. He irrottivat haakuilla isoja turvemöykkyjä noin puolentoista metrin syvyydestä. Äkkiä hakun alta paljastuivat miehen kasvot. Kaivajat säikähtivät ja kutsuivat paikalle poliisin. Poliisi totesi, ettei kyseessä ollut ainkaan tuore murha tai tappo, ja soitti paikalliseen museoon. Arkeologit kaivoivat seuraavien päivien aikana varovasti esiin muumion.

Aineisto 1

Suomuumion valokuvat 1 ja 2 jaetaan oppilaille.

Tehtävä

Tarkastele valokuvia (kuvat 1 ja 2).

Mitä mielenkiintoista niissä näet?

Oppilaat panevat merkille mm. miehen alastomuuden, köyden kaulassa, yön, erikoisen päähineen ja rauhallisen ilmeen.

Mitä arvelet miehelle tapahtuneen? Perustele ehdotuksesi.

Oppilaat pohtivat mm. sitä, miksi mies on suossa ja miksi hän on lähes alasti. He ehdottavat hänen joutuneen murhan uhriksi, hirttotuomion kohteeksi, eksyneen suohon, nääntyneen nälkään tms. ja perustelevat tulintojaan muumiosta tekemillään havainnoilla.

Ehdotukset perusteluineen kirjoitetaan esimerkiksi taululle ja jätetään esille jatkossa tapahtuvaa työstämistä varten.

II vaihe: Lääkärin ja kemistin raportin tarkastelu ja sovittaminen edellisiin havaintoihin

Aineisto 2

Lääkärin ja kemistin raportti jaetaan oppilaille.

Tehtävä

Tarkastele lääkärin ja kemistin raporttia.

Mitä mielenkiintoista ne paljastavat?

Oppilaat kiinnittävät huomiota mm. aterian sisältöön ja miehen ikään ja terveydentilaan.

Miten korjaisit edellä esittämäsi ehdotusta siitä, miten ja miksi Tollundin mies oli kuollut? Haluaisitko ehkä esittää uuden ehdotuksen? Perustele ehdotuksesi.

Esille nousee todennäköisesti oletus uskonnollisesta uhritoimituksesta ja oletus rikollisen rankaisemisesta. Nälkään nääntyminen ym. oletukset hylätään. Perusteluja haetaan erityisesti kevätsiemenkeitosta ja edelleen kaulan ympärillä olevasta köydestä.

Edellisessä vaiheessa tuotettua listaa erilaisista oletuksista ja niiden perusteluista täydennetään.

III vaihe: Tacituksen kertomusten ja muiden suomuumiolöytöjen todistusten sovittaminen aikaisempiin havaintoihin ja tulkintoihin

Aineisto 3

Otteet Tacituksen *Germaania*-teoksesta, Maininnat Grauballen ja Borren suolöydöistä sekä kuvat 3 ja 4 jaetaan oppilaille.

Tehtävä

Mitä esitettyjä oletuksia Tollundin miehen kohtalosta Tacituksen tekstit tukevat tai kiistävät? Esille nousevat ainakin sotilaskarkurin kohtelun ja Tollundin miehen muumiosta tehtyjen päätelmien yhtäläisyydet ja erot samoin kuin Tacituksen kuvaaman kevätuhrin ja Tollundin miestä koskevien aikaisempien päätelmien yhtäläisyydet ja erot. Tulkinnoista ”rangaistu sotilas” ja ”hukutettu orja” keskustellaan. Kevätuhri ja rangaistu sotilas nousevat päävaihtoehdoiksi vastauksena kysymykseen, mitä Tollundin miehelle tapahtui.

Mitä esitettyjä oletuksia Tollundin miehen kohtalosta muut suomuumiolöydöt tukevat tai kiistävät?

Kaulaan kohdistuneet toimenpiteet, suohon hautaaminen ja kevätsiemenkeitto näyttävät yhdistävän suolöytöjä. Ne tukevat oppilaiden mielestä todennäköisesti edelleen sekä oletusta Tollundin miehestä kevätuhrina että kuvaa hänestä rangaistuna sotilaana.

Keskustelussa edellisissä vaiheissa kerättyä listaa oletuksista karsitaan (ehkä myös lisätään – mitään oletusta ei ole syytä jättää huomiotta mikäli perusteluja löytyy) ja vahvistetaan tai heikennetään perusteluin. Lopuksi voidaan penätä jokaiselta oppilaalta henkilökohtaisesti, mitä oletusta hän tukee ja mikä on hänen oletuksensa pääperuste. Tämä on hyödyllistä harjoituksen seuraavaa vaihetta, kertomuksen kirjoittamista, silmällä pitäen.

Kertomuksen kirjoittaminen

Harjoituksen viimeisessä vaiheessa oppilas toimii historiankirjoittajana. Hän punnitsee mielessään harjoituksen aikana syntyneiden oletusten ja niiden perusteiden painoa ja päätyy omaan kertomukseen siitä, mitä Tollundin miehelle todella tapahtui.

Kolmannen aineistosta päättelyn vaiheen ja kertomuksen kirjoittamisen välille on hyödyllistä jättää sopiva aikaväli, ehkä jopa vuorokausi. Silloin mieli ehtii järjestää eri lähteistä tehdyt tulkinnat ja punnita niitä toisiaan vasten.

Jos harjoitus on sujunut tarkoituksenmukaisesti, kertomukset perustuvat erilaisiin oletuksiin Tollundin miehen kohtalosta.

Nuoret historiankirjoittajat ansaitsevat palautetta kertomuksistaan. Vähin vaatimus on saada opettajan kommentteja kirjoituksen loppuun. Paras palautteen tapa on keskustelu, jossa kirjoittajat lukevat tekstejään muille ja lopuksi vaihdetaan ajatuksia historiallisen tiedon luonteesta, esimerkiksi seuraavista kysymyksistä:

- Kuinka varma olet omasta tulkinnastasi?
- Mistä johtuu että kirjoittajat päätyvät erilaisiin kertomuksiin?
- Millä ehdoin kertomukseen voi luottaa?

Mitä Tollundin mies opettaa?

Kriittinen lukeminen on kansalaistaito. Parhaimmillaan lähteiden käytön tuloksena oppilas osaa kysyä erilaisista teksteistä, mikä niissä on puhdasta todistusaineistoa ja mikä tulkintaa. Lisäksi hän ymmärtää, että jos kaksi kertomusta poikkeaa toisistaan, toinen ei välttämättä ole väärä ja toinen oikea vaan kertomukset on kirjoitettu eri näkökulmista tai eri todisteita painottaen. Ihmisten toiminta on aina niin monisyistä, että yksioikoista syyn ja seurauksen yhteyttä ei useinkaan voida esittää. Silti historioitsijat pyrkivät totuuteen.

Vaikka *Tollundin mies* on historian taitoja koskeva harjoitus, antaa se tilaisuuden hankkia tietoa pohjoismaiden varhaisesta rautakaudesta. Osallistuja tekee harjoituksen mittaan lähteille tuon ajan elämää koskevia kysymyksiä. Vaikka suomuumiot eivät ole aikansa tavallista arkea, valottavat ne ajan uskontoa, yhteiskuntaa ja selviytymisehtoja.

Liitteet

Aineisto 1

*Kuva 1
Tollundin mies*

Kuva 2
Tollundin mies

Aineisto 2

Lääkärin ja kemistin raportti

Hautauksen ajoitus

Ruumiin alla on ollut sammalkerros, jonka tyyppi viittaa varhaiseen rautakauteen, ajanlaskumme alkuun.

Kuolinsyy

Röntgenkuvien mukaan miehen kallo on ehjä ja hänen sisäelimensä kunnossa. Hän on yli 20-vuotias päätelleen siitä, että viisaudenhampaat ovat jo tulleet esiin. Vanhuuden merkkejä ei kuitenkaan hänessä vielä ole. Hänen kaulansa ympäri on kuristunut köysi. Sen jälkiä on kaulassa mutta ei niskassa, jossa solmu on. Niskaniamat ovat niin pahoin lahonneet, että on mahdotonta saada selville, ovatko ne olleet murtuneet.

Viimeinen ateria

Miehen vatsan ja suoliston sisältö paljastaa, että hän on elänyt noin 12 – 24 tuntia aterian jälkeen. Hän ei siis ole syönyt mitään muuta päivää ennen kuolemaansa.

Ateriassa kiinnittää huomiota kaksi asiaa:

- Keitto sisältää ohran, siankärsämön, poimulehden ja harvinaisten luonnonkasvien, kuten kamomillan ja ukontattaren siemeniä.
- Siemenet liittyvät kevääseen.

Otteet Tacituksen *Germaania*-teoksesta (vuonna 98)

"Germaanit kuulustelevat syytettyä heimoneuvoston edessä. Rangaistus riippuu rikoksesta. Petturit ja sotilaskarkurit hirtetään puihin. Pelkurit, huonot soturit ja suuret pahantekijät hukutetaan suohon oksapeiton alle."

"Reudognit, avionit, anglit ja muitonit palvovat Maaäitiä, kevään ja kylvön jumalaa. Maaäiti asuu salaisessa järvessä olevassa saarella. Siellä hänellä on pyhät kankailla verhotut vaunut. Vain yksi pappi saa koskea vaunuihin. Tämä pappi vie jumalan joka kevät matkalle lehmien vetämissä vaunuissa. He menevät ihmisten kyliin. Kun jumala saapuu kylään, pidetään juhlat. Kun jumala väsyä, hän palaa saarelleen ja vaunut pestään salaisessa järvessä. Pesun suorittavat orjat, jotka sitten hukutetaan järveen."

Aineisto 3

Maininnat Grauballen ja Borren suolöydöistä

Grauballen suosta Tanskasta on löytynyt 1950 vuotta sitten haudatun miehen muumio. Miehen kaula on katkaistu ja hänen vatsassaan on kevätsiemenkeittoa.

Borren suosta Tanskasta on löytynyt noin 2000 vuotta vanha muumio köysi kaulassa ja kevätsiemenkeitto vatsassa. Muumion päällä on metrin pituinen koivunoksa.

*Kuva 3
Borren suolöytö*

Kuva 4
Grauballen suolöytö